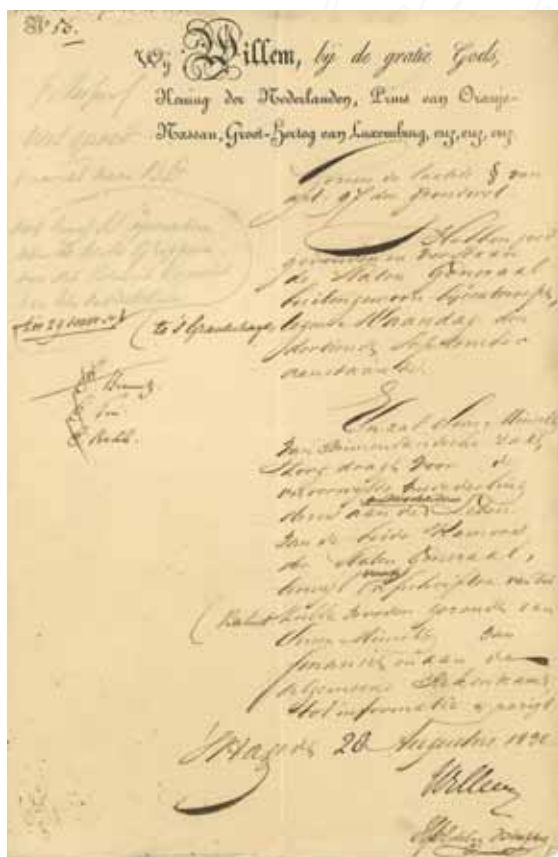

'HET KABINET VAN DEN PRINS HAD HET UITERLIJK VAN EEN PAPIERFABRIEK'

Het omvangrijke archief van koning Willem I

Willem Frederik, Prins van Oranje-Nassau, keert op 30 november 1813 na een jarenlange ballingschap terug op Nederlandse bodem. In 1815 wordt hij de eerste vorst van het Koninkrijk der Verenigde Nederlanden. De nieuwe koning is niet alleen befaamd om zijn ambitieuze plannen voor Nederland, maar ook om zijn goed geoliede administratie – getuige het enorme archief van zijn Staatssecretarie.

Arjan Poelwijk is
archiefspecialist bij
het Nationaal Archief.

De Staten-Generaal
worden bijeengeroe-
pen voor een bijzon-
dere vergadering,
28 augustus 1830.
Nationaal Archief,
Archief van de
Staatssecretarie.

Bij het aantreden van koning Willem I staat zijn nieuwe land er niet erg rooskleurig voor. Zeker in het noordelijke deel (het huidige Nederland) is de economische situatie bijzonder slecht en heerst er grote armoede. Maar de koning heeft grote ambities. De Nederlanden moeten tot een hechte eenheid gesmeed worden en de economie moet gestimuleerd worden, zodat de gouden tijden van economische voorspoed uit de zeventiende eeuw weer kunnen herleven.

BESLUITENMACHINE

Koning Willem is ervan overtuigd dat hij bij uitstek de persoon is om het koninkrijk er weer bovenop te helpen. Zijn ambitie en dadendrang zijn enorm en daarbij duldt hij weinig tegenspraak. Willem is er niet van gediend dat ministers of leden van de Staten-Generaal zich al te veel met zijn beleid bemoeien. Hij beschouwt zichzelf als de enige in het koninkrijk die in staat is de juiste beslissingen te nemen. Met enige overdrijving zou je kunnen zeggen dat niets gebeurt totdat Willem het persoonlijk in gang zet of goedkeurt. Dat betekent dat Willem een goed geoliede kantoor tot zijn beschikking moet hebben. En dat wordt de Staatssecretarie, die de koning in 1813 zelf in het leven roept. De Staatssecretarie bestaat tot 1840 naast het Kabinet van de Koning, een instelling die we nu nog steeds kennen. Er is echter geen duidelijk onderscheid in de werkzaamheden van deze twee instellingen, eigenlijk lopen ze dwars door elkaar heen. Als gevolg van de manier waarop Willem zijn koninkrijk bestuurt,

Dit schooljaar bespreken experts van het Nationaal Archief in Kleio bijzondere archiefstukken. Het Nationaal Archief in Den Haag beheert en presenteert meer dan duizend jaar geschiedenis van Nederland in bijna 125 kilometer archiefmateriaal, vijftien miljoen foto's en driehonderdduizend kaarten. Dit is de laatste bijdrage.

is de Staatssecretarie vrijwel vanaf het begin een soort besluitenmachine. Daar komt de hele administratie van het Koninkrijk der Verenigde Nederlanden samen. De Staatssecretarie is onlosmakelijk verbonden met de figuur van Willem. En het is dan ook niet verwonderlijk dat deze instelling na zijn troonsafstand in 1840 ophield te bestaan.

VOLGNUMMERS

Aan koningin Wilhelmina hebben we het te danken dat de bijna 900 strekkende meters archief van de Staatssecretarie over de periode 1813-1840 in Den Haag in de studiezaal van het Nationaal Archief voor iedereen raadpleegbaar zijn. Zij besloot destijds de archieven van de Staatssecretarie en het Kabinet des Konings tot aan 1 januari 1898 naar het Algemeen Rijksarchief – het huidige Nationaal Archief – over te brengen.

De ordening van het archief is eigenlijk redelijk eenvoudig. Alle stukken die het bureau van de koning passeerden, werden dagelijks op chronologische volgorde van binnenkomst of behandeling verzameld – het zogeheten ‘dagelijks verbaal’. Al die stukken van één dag kregen een volgnummer. Iets wat ook wel nodig was, als je bedenkt dat Willem I per dag vaak meer dan tweehonderd besluiten onder ogen kreeg. Tijdgenoot en staatsman Gijsbert Karel van Hogendorp (1762-1834) meldde daarover nog in zijn *Gedenkschriften*: ‘Het kabinet van den Prins had het uiterlijk van een papierfabriek: er wer-

24 UUR MET WILLEM

Sinds 30 november 2013 vieren we in Nederland dat we al 200 jaar een koninkrijk zijn. Maar het einde van deze tweejarige viering is in zicht. Op 21 september 1815 werd Willem Frederik van Oranje-Nassau in Brussel namelijk ingehuldigd als koning van Nederland en België. Daarmee kwam een einde aan de periode waarin ons koninkrijk vorm kreeg. Het comité 200 jaar Koninkrijk sluit zijn festiviteiten daarom in september 2015 af. Voor het Nationaal Archief is het einde van deze jubileumperiode reden een grote tentoonstelling over koning Willem I te organiseren: *24 uur met Willem. Koning van Nederland en België*. De tentoonstelling geeft een beeld van de werkende koning Willem en zijn rol bij de vorming, inrichting en het uiterlijk van Nederland en België.

Bij de tentoonstelling is een educatief programma ontwikkeld. Leerlingen van het basisonderwijs buigen zich over de vraag: wat doet een koning? Wat zijn de verschillen tussen toen en nu? Voor leerlingen in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs staat de inrichting van het nieuwe koninkrijk centraal. Hoe organiseert koning Willem het (Verenigd) Koninkrijk? Een afsluitend spel laat de leerlingen nadenken over de verschillen en gelijkenissen tussen Belgen en Nederlanders vandaag de dag.

Op de website van *Kleio* staat een handleiding over het zoeken in de Staatssecretarie van Koning Willem I, waarin het voorbeeld uit het artikel wordt gebruikt. Zie vgnkleio.nl.

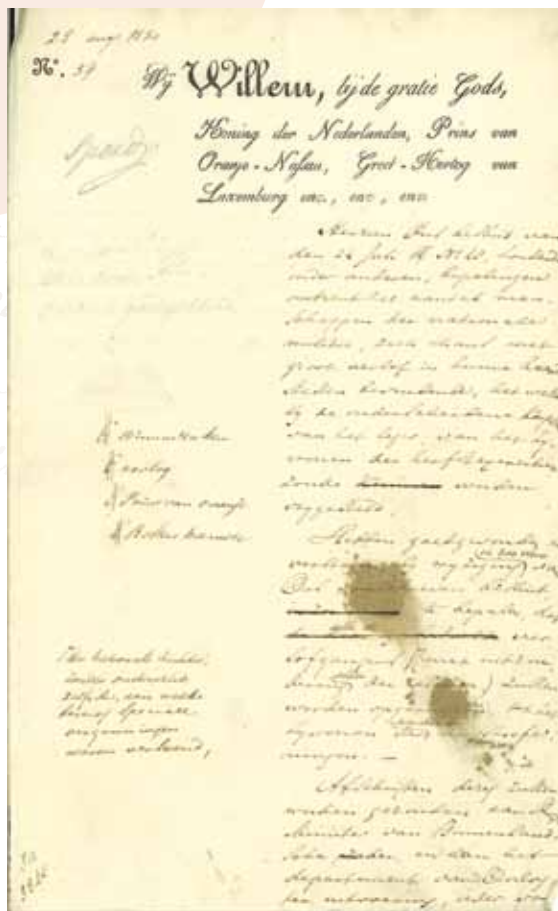
den gedurig zware pakken in- en uitgedragen. Hij zeide mij: ‘Ik houd van de menigte van papieren.’” De meest toegankelijke manier om in het archief te zoeken is via de index. Hierin zijn per jaar alle bij de Staatssecretarie ingekomen en uitgaande documenten op onderwerp gerangschikt. De ordening van die onderwerpen is echter nogal willekeurig. Daarom is een ‘klapper’ nodig om de index te kunnen doorzoeken. Zo’n klapper is alfabetisch geordend op onderwerp, plaatsnaam of persoon. Hoewel deze verschillende toegangen misschien wat ingewikkeld overkomen, zijn de klappers en indexen in de praktijk uiterst effectieve manieren om het archief van de Staatssecretarie te doorzoeken.

‘OPROERKRAAIERS IN BRUSSEL’

De proef op de som. Stel dat we willen weten hoe en op welk moment koning Willem I op de hoogte komt van het feit dat er in het zuiden van zijn koninkrijk een opstand gaande is. Hoe pakken we dat aan? Eerst even recapituleren hoe het ook al weer zat. De uitvoering van de opera *La Muette de Portici* op 25 augustus 1830 in de Muntscouwburg in Brussel wordt altijd genoemd als beginpunt van de Belgische Opstand. Wat een feestelijke gebeurtenis moest worden ter gelegenheid van ►

Boven: Willem stuurt zijn zonen naar het zuiden, 28 augustus 1830. Nationaal Archief, Archief van de Staatssecretarie.

Opdracht tot het
intrekken van de
militaire verloven,
28 augustus 1830.
Nationaal Archief,
Archief van de
Staatssecretarie.

de 58ste verjaardag van de koning, mondde uit in een bloedige veldslag in de straten van Brussel en in het Warandepark. Dat de vlam zo in de pan kon slaan, is natuurlijk niet alleen toe te schrijven aan een patriottische aria. Al veel langer sluimerde de onvrede meer of minder openlijk in het zuiden van de Verenigde Nederlanden. De gebeurtenissen in Brussel op 25 augustus 1830 waren slechts een katalysator die de zaak deed escaleren. De koning is op dat moment in Den Haag. Wanneer en hoe ontvangt hij berichten over de Brusselse onlusten? Wat is daarvan te vinden in het archief van de Staatssecretarie? (Overigens is het niet onwaarschijnlijk dat Willem ook via andere kanalen, zoals persoonlijke brieven of mondelinge mededelingen, informatie heeft ontvangen over de situatie in Brussel. Daarvan zou de weerslag in bijvoorbeeld het Koninklijk Huisarchief te vinden kunnen zijn.) Op basis van de informatie uit de agenda en de index kunnen we concluderen dat de eerste berichten over de ongeregelde heden in Brussel koning Willem I in Den Haag hebben bereikt op 28 augustus 1830, dus drie dagen na het begin ervan. Op die dag komt onder andere een brief van

de gouverneur van de provincie Mons binnen. Hij schrijft op 26 augustus om 11 uur 's avonds al aan de koning dat hij 'geen aanwijzingen heeft dat de bevolking van zijn provincie sympathiseert met de oproerkraaiers in Brussel'.

Willem reageerde direct en vaardigde op 28 augustus een aantal Koninklijke Besluiten uit. Ten eerste trok hij alle nog openstaande militaire verloven in, zodat de volledige nationale militie deel kon nemen aan de geplande herfsttoefeningen. Daarnaast besloot hij een buitengewone vergadering van de Staten-Generaal bijeen te roepen op maandag 13 september om over de onlusten te spreken. En tot slot stuurde Willem zijn zonen Willem en Frederik op officiële missie naar het zuiden. De koning nam dit besluit 'Gelet op de verschillende bij Ons ingekomene berigten, wegens de te Brussel plaats hebbende rustverstoring'. De prinsen gingen eerst naar Antwerpen en reisden vervolgens door naar Brussel 'ten einde, naar bevind van zaken en omstandigheden, alles te doen en te verrigten, wat zij, tot bewaring der gemoederen en herstelling der rust, mogten oordeelen te worden vereischt'.

LONENDE PAPIERBERG

De komst van beide Oranje-prinsen naar het zuidelijke deel van het Verenigd Koninkrijk leidt uiteindelijk niet tot bedaren van de gemoederen. Sterker nog: de rol van prins Willem bij de afscheiding van België kan op zijn minst dubbelzinnig genoemd worden, als we de biografie die recentelijk over hem is verschenen mogen geloven. Maar dit is niet de plaats om de geschiedenis van de Belgische Opstand of de Tiendaagse Veldtocht te beschrijven. Wat we wel geprobeerd hebben duidelijk te maken, is het enorme belang van het omvangrijke archief van de Staatssecretarie voor de geschiedenis van Nederland in de periode 1813-1840 en de rol van koning Willem. En dat het zoeken in die enorme papierberg weliswaar arbeidsintensief, maar tegelijkertijd zeer lonend is. Het is dan ook niet voor niets dat Jeroen Koch, de biograaf van koning Willem I, het archief van de Staatssecretarie 'het grote monument van de koning' noemt. ■

MEER LEZEN

- J. STEUR, 'Staatssecretarie en Kabinet des Konings onder Willem I' in: *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 84 (1969), 88-138.